

ШЕЛЕПА Анатолій Анатолійович,
здобувач кафедри цивільного права та процесу
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ

Науковий керівник:
ЧУРПТА Ганна Вікторівна,
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри цивільного права та процесу
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ

ІНСТИТУТ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ СПІВУЧАСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Актуальність теми дослідження інституту процесуальної співучасті у цивільному процесі України зумовлена сучасними тенденціями реформування судової системи, необхідністю забезпечення ефективного захисту прав та інтересів учасників цивільних правовідносин, а також потребою удосконалення механізмів реалізації принципів доступності й справедливості правосуддя. Інститут процесуальної співучасті має важливе значення для забезпечення процесуальної економії, уникнення ухвалення суперечливих судових рішень та гарантування повного й об'єктивного розгляду цивільних справ.

Особливої актуальності зазначена проблематика набуває в умовах оновлення цивільного процесуального законодавства, розвитку судової практики та інтеграції України до європейського правового простору. Практика застосування норм, що регулюють процесуальну співучасть, свідчить про наявність низки дискусійних питань, пов'язаних із визначенням підстав обов'язкової та факультативної співучасті, процесуального статусу співучасників, меж реалізації ними процесуальних прав і обов'язків, а також особливостей участі співучасників на різних стадіях цивільного судочинства.

В умовах воєнного стану актуальність дослідження інституту процесуальної співучасті у цивільному процесі України суттєво зростає, що обумовлено збільшенням кількості багатосуб'єктних спорів, пов'язаних із відшкодуванням шкоди, захистом майнових прав, внутрішнім переміщенням осіб, спадковими, житловими та сімейними правовідносинами. Воєнні дії спричинили ускладнення доступу до правосуддя, зміну територіальної підсудності судів, необхідність дистанційної участі у судовому процесі та посилення потреби у забезпеченні оперативного й ефективного розгляду справ за участю кількох осіб. За таких умов інститут процесуальної співучасті набуває особливого значення як механізм забезпечення процесуальної економії, узгодженості судових рішень та належного захисту прав усіх учасників цивільного процесу.

Загальні положення інституту процесуальної співучасті у цивільному процесі України полягають у тому, що ЦПК України (ст. 50) [1] допускає можливість одночасної участі у справі кількох позивачів та (або) кількох відповідачів, якщо: 1)

предметом спору є спільні права чи обов'язки кількох позивачів або відповідачів; 2) права та обов'язки кількох позивачів чи відповідачів виникли з однієї підстави; 3) предметом спору є однорідні права і обов'язки. Така множинність осіб у справі іменується процесуальною співучастю та спрямована на забезпечення процесуальної економії, ефективності судового розгляду та уникнення ухвалення суперечливих судових рішень.

Відповідно до ч. 1 ст. 50 ЦПК України, кожен із співучасників діє у цивільному процесі самостійно щодо іншої сторони, користуючись належними йому процесуальними правами та виконуючи процесуальні обов'язки незалежно від інших співучасників. Самостійність процесуального становища співучасників не виключає їх об'єднання в межах одного провадження за наявності передбачених законом підстав.

Положення ст. 51 ЦПК України конкретизують механізми реалізації інституту процесуальної співучасті, передбачаючи можливість залучення співвідповідача, а також заміни неналежного відповідача належним. Такі процесуальні дії здійснюються судом першої інстанції за клопотанням позивача у визначені законом строки та без закриття провадження у справі. Метою відповідних процесуальних механізмів є забезпечення належного суб'єктного складу учасників справи та ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав та інтересів.

Водночас законодавець гарантує дотримання процесуальних прав новозалучених учасників справи, зокрема шляхом надання співвідповідачу чи новому відповідачу права клопотати про початок розгляду справи спочатку. Окремо врегульовано питання компенсації судових витрат відповідачу, якого було замінено іншим відповідачем унаслідок необґрунтованих дій позивача, що сприяє реалізації принципів справедливості та добросовісності цивільного судочинства.

Отже, інститут процесуальної співучасті є важливим елементом механізму цивільного судочинства, спрямованим на забезпечення ефективного, повного та справедливого розгляду цивільних справ за участю кількох осіб. Нормативне закріплення підстав процесуальної співучасті, процесуальної самостійності співучасників, а також механізмів залучення співвідповідача і заміни неналежного відповідача сприяє реалізації принципів процесуальної економії, правової визначеності та доступу до правосуддя.

Особливої значущості ці питання набувають в умовах воєнного стану, коли збільшується кількість складних багатосуб'єктних спорів, ускладнюється доступ до правосуддя та виникає потреба у забезпеченні ефективного судового захисту в умовах функціонування судової системи в особливому правовому режимі. За таких обставин інститут процесуальної співучасті виступає важливим процесуальним інструментом забезпечення єдності судової практики, процесуальної економії та належної реалізації права на справедливий суд.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України 18 березня 2004 року. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.